

Wiesław Michalek*

GRANICE DETALU W ARCHITEKTURZE

THE LIMITS OF DETAIL IN ARCHITECTURE

Nadużycie detalu lub jego nadmiar nie zabije całkiem architektury pod warunkiem, że jest w niej zakodowana wcześniej ponadczasowa idea.

Słowa kluczowe: architektura, detal, granice.

The misuse of detail or its excess will not 'kill' the Architecture completely provided that earlier timeless idea is coded in it.

Keywords: architecture, detail, limits.

Architektura leży na pograniczu nauk ścisłych i sztuki dlatego badania podstawowe w tej dyscyplinie wiedzy są trudne do aplikowania w praktyce badawczej. Jeśli umiejętność kształtowania przestrzeni należy do kategorii sztuki, co wynika z ogólnej definicji architektury, to w dużej mierze kategorią wartościującą wyniki badań w tej dziedzinie jest względność oceny dzieła architektonicznego. Z tego między innymi powodu wyniki badań oraz płynące z nich wnioski są często rozmyte, asekuracyjne, nie zdefiniowane do końca, otwarte na ewentualne zmiany w czasie i przestrzeni, bądź wprost arbitralnie podważone przez innych autorów. Wprawdzie w dziedzinie nauk ścisłych również zdarzają się zmiany definicji, tam jednak każdy opis natury badanego zjawiska jest czytelny, oczywisty lub matematycznie dowiedziony. W architekturze trudno o taki radykalny i oczywisty dowód podważający definicję. Mimo trudności, jakie

dotyczą badań podstawowych w sztuce tu postarano się zbudować takie laboratorium, w którym można by niczym w tunelu aerodynamicznym badać przedmioty i zjawiska fizyczne w sposób obiektywny i proporcjonalny do stanu wiedzy w danej epoce, w tym przypadku budowa takiego warsztatu byłaby dosyć prosta. W zasadzie nie wymaga żadnych inwestycji. Jednym bardzo ważnym elementem wyposażenia wspomnianego laboratorium jest wyobraźnia badacza oraz świadomość konsekwencji upływu czasu. Przedmiotem badań będzie jeden wybrany i powszechnie znany obiekt architektoniczny. Pod względem czasowym zlokalizowany w epoce włoskiego gotyku, a więc mniej więcej w centrum nowej cywilizacji w kontekście kultury powszechnej. Będzie to Pałac Dożów w Wenecji [1]. Jest to bardzo klarowna i rozpoznawalna forma budynku i z umiarem nasycona detalem epoki. Zatem przykład ten może być „pacjentem”, na którym

* Michalek Wiesław, dr inż. arch., Politechnika Krakowska, Wydział Architektury, Instytut Projektowania Architektonicznego.

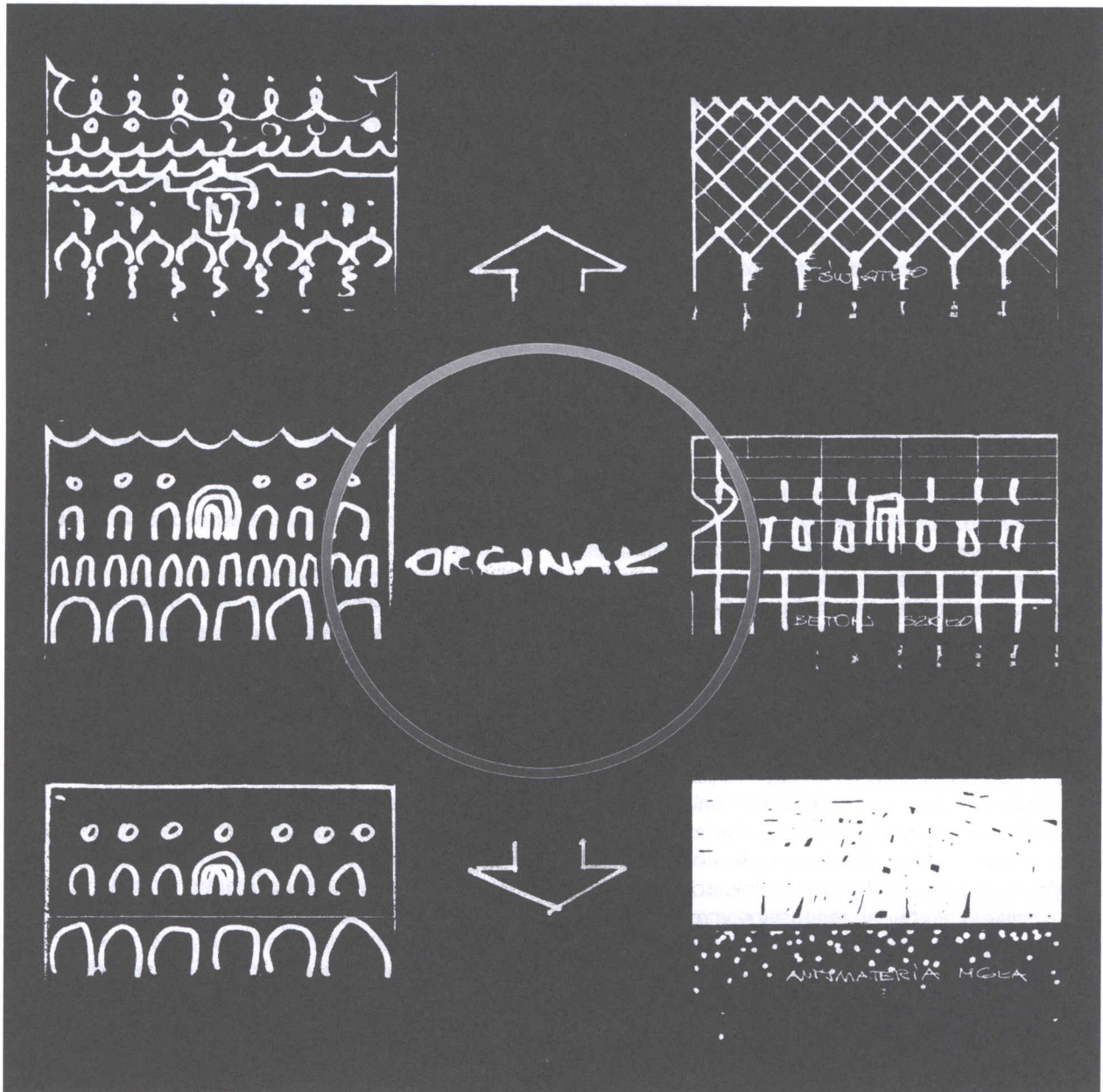
podejmiemy próby transformacji jego formy w czasie z uwzględnieniem zmian w dziedzinie technologii i techniki budowania w danym momencie dziejów. Wartością stałą, która nie będzie do końca kwestionowana podczas badań, jest przypisywana budynkowi idea, która musi być widoczna i czytelna na każdym etapie transformacji formalnej – niezależnie od czasu i panującej w nim technologii i techniki budowlanej: „budynek porównywany jest do szkatułki, która została siłą wyporu wyrzucona ponad powierzchnię wody”. Alegoria ta mocno materializuje się w budowie fasady tego obiektu i sposobie rozłożenia detalu architektonicznego na elewacjach budynku. Przedmiotem szczególnych badań i obserwacji będzie „udział”, jaki w całej strukturze budynku zajmuje detal [2]. Wyniki badań, których ilustracją będą ikony Pałacu Dożów, przesunięte w czasie w przyszłość i w przeszłość powinny być odpowiednim komentarzem w stawianiu tez i wniosków dotyczących roli i granic detalu w architekturze. Przedstawiony scenariusz badań ma jeden defekt, który miarkuje obiektywizm badań, mianowicie wszystkie przyszłe i przeszłe ikony fasady Pałacu są generowane w tym konkretnym przypadku przez ten sam, osobisty ośrodek wyobrażeń wyrażony przez autora artykułu. W badaniu tym nie chodzi tyle o wiarygodność kształtu, który jest antycypowany w czasie, lecz bardziej o metodę badań, na tyle obiektywną, aby zjawisko opisać w sposób panoramiczny w kontekście czasu i uwarunkowań uniwersalnych. Zmiana na stanowisku generatora wyobraźni nie powinna zmienić wyników badań na tyle, aby podważyć wiarygodność metody. Dopiero zwielokrotnienie prób przy udziale wielu badań jednostkowych optymalizuje i porządkuje wyniki. Schematyczną kartę badań ilustruje dołączony do artykułu algorytm do badania granicy monotoniczności detalu w architekturze budynku. W środku schematu umieszczono suwak czasu mentalnie sprzęgnięty z poziomem techniki i technologii budowy inżynierskiej w danym czasie. Wykonując

ruch posuwisto-zwrotny na osi czasu automatycznie po lewej i po prawej stronie schematu pojawiają się ikony tegoż obiektu wbudowanego np.: w epokę antyku, renesansu, modernizmu, post modernizmu czy wreszcie przesunięty do przodu w bliżej nieokreślonej przyszłość [3]. Analizując poszczególne wirtualne ikony „budowane” w określonym czasie analizujemy równocześnie procentowy „udział” detalu w budowie formy architektonicznej obiektu. Cały czas jednak musimy pamiętać, że intencją twórcy tego obiektu w oryginale była np. alegoria wyrzuconej z wody bardziej lub mniej zdobnej szkatułki. Już przy niewielkich ruchach „suwakiem czasu”, który oddala nas od gotyckiego oryginału widzimy istotne zmiany niezależnie od kierunku przesuwania go po osi czasu. Można zauważyć przybywanie i ubywanie detalu, które jest odwrotnie proporcjonalne do techniki i technologii w danym czasie. Detal staje się mniej zdobny, gdy technika i technologia jest zaawansowana. W drugim kierunku detal zajmuje coraz większą część struktury budynku. Nadużycie detalu, a nawet jego nadwyżka, nie zabije architektury pod warunkiem, że zachowana zostanie do końca, mocna, ponadczasowa, odporna na czas idea: lewitującej nad ziemią skrzyni.

Wnioski:

- łatwiej określić granicę funkcji niż zdefiniować normę, tzn. łatwo nam antycypować obrazy utopijne, a trudniej ustalić poprawność funkcjonalną w konkretnym czasie,
- problemem współczesnej architektury jest to, że coraz bardziej jest anonimowa bądź staje się dziełem zbiorowym lub czystą technologią, a coraz rzadziej osobistą wartością – detal w tym przypadku uniwersalizuje się,
- przesuwać „suwak czasu” do przodu możemy stwierdzić, że obiekt w całości staje się jednym wielkim detalem – ten stan skupienia w architekturze można by określić syntezą formy – cecha charakterystyczna dla minimalizmu,

Badanie monotoniczności funkcji detalu w architekturze na przykładzie transformacji formalnej fasady Pałacu Dożów w Wenecji, opracowanie autora. Przedstawiony w tym miejscu diagram nawiązuje do idei tablicy okresowej Mendelejewa za pomocą, której przewiduje się cechy atomowe pierwiastków jeszcze nie odkrytych. Tu antycypujemy architektoniczne budynek nie znając jeszcze właściwości fizycznych tworzywa z, którego będzie wykonany obiekt. Ma to szczególne znaczenie, gdy „suwak czasu i technologii” przesuwamy w przyszłość. Monotonicity test of detail's function in Architecture illustrated with an example of formal transformation of the façade of the Doge's Palace (in Venice), author's analysis

– przesuwając „suwak historii” w przeszłość szczegółów przybywa, detal zalewa i wypełnia całą fasadę i wchodzi nawet w strukturę obiektu – czytelność idei zaciera się – cecha charakterystyczna dla obiektów barokowych.

P.S. Detal zawsze był popisem zręczności rzemieślniczej, kunsztem techniki i technologii warsztatu w danej epoce. Pobudzał wyobraźnię i często przytłaczał doskonałością wykonania. Miał uzmysławiać marność innych powszednich rozwiązań. Był i jest nadal wyznacznikiem zamożności i wyróżnikiem klasy ludzi i przedmiotów. Cały czas jednak był związany z naturą architektury i nie uzyskiwał autonomii. Przynależał do jakiejś części obiektu, był jego fragmentem w zbiorze innych równie wyrafinowanych fragmentów architektury. W tej dziedzinie detal rzadko osiąga większą rolę niż aplikacja w strukturze budynku. *Wydaje się, że dopiero minimalizm wzmocnił i upodmiotowił detal, a w ekstremalnych przypadkach awansował go do roli architektury jako takiej.* Obiekt w tym stylu nie jest już zbiorem szczegółów, lecz obiektem samym dla siebie i w całości funkcjonuje jako jeden wielki detal – budynek. Zmieniła się zatem rola architektury i nie jest już powierzchnią zdobniczą

przeznaczoną do wypełnienia ornamentem. Zmienia się także granica zewnętrzności i wewnętrzności w architekturze. Ustaje pojęcie fasadowości i frontalności budynku. Dziś obiekt architektoniczny postrzegany jest jako utwór wielowymiarowy i przestrzenny. Architektura ma bardziej fizjonomię niż fasadę. Detal w takim przypadku jest składową strukturą a nie aplikacją i nakładką na jego powierzchni. Jest mocno zespolony ze strukturą budynku i nie da się go już jak barokowe stiuki odspoić od fasady. Jest integralną częścią struktury materii architektonicznej. Stale upraszczany często doprowadzony do równoważnika funkcji zasadniczej. Jest synonimem idei. Działanie to przypomina metodę upraszczania i scalania informacji do granic rozpoznania sensu. Podobnie jak w gramatyce zdanie złożone, wielowątkowe zmienia się z czasem w równoważnik zdania. Na tym etapie uproszczenia liczy się tylko intelekt odbiorcy, który z powrotem w głowie rozbuduje ten wątek w granicach własnej wyobraźni. Prowokacyjna rola detalu polega na tym, że dobrze użyty może być zaczynem umożliwiającym i podbudowującym główne tezy architektoniczne ukryte przez autora w obiekcie.

PRZYPISY

[1] Pałac Dożów (*Palazzo Ducale*) gotycka siedziba władców i rządu Wenecji. W pierwszym okresie miał charakter obronny. Pierwsza budowla powstała na miejscu bizantyjskiego zamku w 814 r. Zniszczył ją pożar wywołany podczas powstania przeciwko doży w 976. Odbudowana w XI wieku, była wielokrotnie rozbudowywana i przebudowywana. Doża Sebastian Ziani wprowadził wiele radykalnych zmian. Zmienił układ funkcjonalny pałacu Dożów (m.in. polecił zbudować osobny budynek tzw. Starej Prokuracji przy placu św. Marka, do którego

przeprowadzono wyższych rangą urzędników). Kolejne istotne zmiany zostały wprowadzone w okresie od 1309 do 1424 r. Źródło: Wikipedia Wolna Encyklopedia.

[2] Detal – niewielki element, szczegół będący integralną częścią większej, złożonej całości. Coś mało ważnego, drobiazg. Pojęcie to odnosi się do kilku dziedzin aktywności człowieka. W architekturze detal bywa rozumiany jako element dekoracyjny lub też szczegół: sposób wykonania konkretnego elementu budowlanego. Źródło: Wikipedia Wolna Encyklopedia.

[3] Architektura postmodernizmu zwróciła się w poszukiwaniu języka ku mitycznej przeszłości: „tradycji”, „historii” i bezużytecznej „klasyczności”. Z upodobaniem odkrywano zapomniane znaczenia architektur. Formy przeszłości przekształcano, deformowano. Nigdy dotąd pierwowzory nie ulegały takiej dewastacji. Dezintegracja form tworzyła nową jakość elementów i kompozycji – zacierając oczywistość przedmiotu inspiracji i nowego dzieła sztuki. Takie zabiegi dawały alibi dla aplikacji cytatów architektury

i tworzenia nowych eklektyzmów, także opartych o sztuki modernistyczne. Zwrotowi w kierunku poszukiwania symbolik i nadawaniu znaczeń towarzyszyła często idea – przewodnik dla próbującego odnaleźć się w zawiłościach znaczeń oraz jako słowo kreujące rzeczywistość. Przeszłość służyła jako materia dla tworzenia nowego języka architektury przedstawiającej.

Autor: Kozłowski D., *Projekty i budynki*, 1982–1992, „Figurytywność i rozpad formy w architekturze doby postfunkcyjnej”, Katedra architektury mieszkaniowej IPA, WA PK, s. 47.